Il-preżenza tal-ilsien Malti fil-proġetti kirografiċi u semjotiċi ta' William Wolkowski[1]

Mario Cassar

Preżentazzjoni

F'din il-ktiba se nipprova nintroduċikom max-xogħol ta' William Wolkowski, li ħakem l-arti tal-kirografija u li bħal skriba Medjevali jfittex li jagħti kulur, timbru, karattru lil dawk it-testi li jagħżel jinterpreta. Għedt 'nipprova' għax diffiċli tesprimi ruħek f'isem persuna oħra; jien speċi ta' ventrilokwista li qed jitkellem bil-vuċi ta' ħaddieħor. Ix-xogħol ta' Wolkowski ġibidli l-attenzjoni għax xi kultant jinkludi testi bil-Malti, u sintendi jien nifraħ kull meta nara lsien pajjiżi jiġi espost b'xi mod jew ieħor barra minn xtutna. Ġibidli l-attenzjoni wkoll minħabba l-ispirtu interkulturali marbut miegħu. Il-fatt li t-taħdita saret f'Dar l-Ewropa ma kienx kumbinazzjoni, għax kif se naraw hemm ukoll dimensjoni Ewropea.

Kirografija u semjotika

Etimoloġikament it-terminu 'kirografija' hu mnissel minn żewġ elementi ta' nisel Greko-Latin: *chiro* li tfisser 'id'[2] u *grafia* li tfisser 'kitba'. Għal diversi studjużi l-kirografija hija x-xjenza tal-kaligrafija (jew tal-kitba bl-idejn). Fil-fatt hemm ħafna li jqisu t-termini 'kirografija' u 'kaligrafija' bħala sinonimi. Id-dizzjunarji Ingliżi normalment jiddefinixxu *chirography* (jew *cheirography*) bħala "the study of penmanship and handwriting". Madankollu, hemm xi wħud (bħal

Wolkowski nnifsu) li jippreferu jfettqu fuq din il-ħaġa. Għalihom il-kaligrafija hija arti viżiva marbuta mal-kitba, u timplika l-mod kif wieħed jikteb b'mod espressiv u armonjuż. Min-naħa l-oħra, il-kirografija hija l-istudju tal-kitba bl-idejn fl-aspetti kollha tal-kelma, u tinkludi l-iżvilupp storiku u kulturali tagħha. Il-kirografija, għalhekk, hija xjenza interdixxiplinarja u tmur lil hinn mill-ambitu strettament estetiku għax għandha wkoll dimensjoni semjotika.[3]

It-terminu 'kirografija' deher għall-ewwel darba fl-Ingliż fis-seklu sbatax, u ħafna drabi ntuża biex jirreferi għall-kitba ta' dokumenti u testi importanti. Kultant jintuża f'kuntrast mat-terminu 'tipografija', li jirreferi għal kwalunkwe materjal mitbugħ. Issir distinzjoni wkoll bejn dawn iż-żewġ termini u 'grafoloġija' – ix-xjenza (jew skont xi wħud il-psewdoxjenza) li tistudja l-karattru, id-dispożizzjonijiet u l-attitudnijiet tal-persuna evidenti mill-kitba tagħha.

Georges Jean isostni li kitba kkodifikata ma tistax teżisti sakemm ma jkunx hemm kunsens fuq ir-repertorju ta' sinjali u simboli formali li jistgħu jiġu applikati biex jirrappreżentaw il-ħsibijiet u l-ħsus ta' dawk stess li qed jużawhom.[4] Hawn mhux il-lok li noqogħdu nitkellmu fuq l-iżvilupp tal-kaligrafija kuntestwali fil-Mesopotamja u l-Eġittu tal-Qedem, il-ħolqien tal-ewwel alfabett (kif almenu nifhmuh illum) mill-Feniċi, it-testi bibliċi bl-Aramajk, is-sistemi kaligrafiċi fiċ-Ċina u l-bqija tal-Orjent, u l-iżviluppi skritturali fl-Ewropa tal-Punent. Għalkemm, sa ċertu punt, il-metodi effiċjenti ta' stampar, anki b'mezzi elettroniċi, donnhom tefgħu t-tekniki kumplessi tal-kaligrafija fil-ġenb, dan il-qasam għad għandu relevanza f'diversi ċirkoli akkademiċi. Il-kaligarija, fil-fatt, għadha pjuttost importanti f'numru ta' ilsna tal-Lvant Imbiegħed u anki f'għadd ta' forom ta' Għarbi kursiv. Għalkemm dan l-istudju, fi żmienna, jista' jidher sorpassat, kultant jista' jirriżulta utli biex wieħed jaħfen ċerti sottiljezzi f'forom arkajċi (u anki kurrenti) tal-lingwa li qed tiġi studjata.

Wolkowski huwa konvint li hemm rabta sfiqa bejn il-kitba tal-wiċċ u l-ispirtu tal-kontenut, bejn il-forma esterna u l-essenza interna. Il-kaligrafista jfittex is-sens 'l hinn mill-ittri; ifittex joħloq impressjoni ekstragrafika 'l hinn mill-grafija. L-awtur innifsu kiteb hekk: 'The origin of handwriting and manuscripts goes back to the art of cave painting and mural decorations. These marks and their artistic expression may present deep meaning and internal coherence. The permanent interaction between the stroke of the hand and its significance is the subject of research which is both artistic and literary, therefore transdisciplinary.' Huwa għalhekk li ħafna mix-xogħlijiet tiegħu

huma sottotitolati "The Spirit and the Letter – A Chirographic and Semiotic Study". Nerġa' nikkwota lil Wolkowski stess: "My chirographic and semiotic studies investigate a variety of subjects, and they are research projects on the relationship and the interface between Spirit and Letter, between the Inner and the Outer, betweeen Meaning, Essence and Form."[5]

Semmejt is-semjotika, ix-xjenza li tistudja s-sinjali u s-simboli, u l-użu jew l-interpretazzjoni tagħhom. Għal Wolkowski l-ittri li jsawru l-kitba huma sinjali dinamiċi, u għalhekk huma mogħnija b'tifsira u jgawdu valur komunikattiv: id-daqqiet, it-tidwiriet, il-forom, l-ilwien u l-bqija huma għeliem li jagħtu xejra, timbru, karattru lit-test. L-iskriba Medjevali kien artist li jinterpreta t-test bil-mod tiegħu, u l-interpretazzjoni ta' skriba partikolari, sintendi, kienet tvarja mill-interpretazzjoni ta' skriba ieħor. Id-daqqa mortali waslet bl-invenzjoni tal-istampa, għax issa t-test sar sempliċiment prodott ċatt, iswed fuq l-abjad. Fi kliem Wolkowski, l-invenzjoni ta' Gutenberg (1439) kienet inġenjuża, imma ironikament qatlet l-arti sabiħa tal-iskriba. L-istampa għalih hija xorta ta' reduzzjoniżmu għax xejnet l-element espressiv li kien jeżisti qabel. Wolkowski, min-naħa tiegħu, għadu jemmen bis-sħiħ fid-dimensjoni interpretattiva tal-kaligrafija, u qalli li jħobb jesperimenta u jfittex metodi ġodda f'dik li hija teknika grafika.

Ġeopoetika

Il-proġetti ta' Wolkowski għandhom jiġu evalwati wkoll f'kuntest ġeopoetiku. Il-ġeopoetika hija moviment internazzjonali li dejjem qed jikber u li għandu ċentri attivi f'diversi nħawi tad-dinja, fosthom il-Belġju, il-Ġermanja, l-Iżvizzera, l-Italja, is-Serbja, Quebec (il-Kanada), New Caledonia (territorju Franċiż fil-Paċifiku), Franza u l-Iskozja. Huwa moviment li jipproponi viżjoni tal-univers bħala entità waħda fejn kollox hu relatat, u fejn kull qasam ta' għerf u xorta ta' esperjenza jistgħu jiġu integrati f'sistema unika. Hi viżjoni intellettwali daqskemm spiritwali, għax temmen li kull kuntatt sensorju u ċerebrali man-natura huwa neċessarjament ibbażat fuq premessa poetika, jiġifieri fuq lingwa li ssawwar in-natura tagħha minn kwalunkwe forma ta' espressjoni umana – orali, letterarja, artistika-viżiva, mużikali, u l-bqija. Il-filosofija li treġi l-ġeopoetika hija aktarx imfassla fuq l-ideat ta' ħassieba mhux daqstant ortodossi bħal Friedrich Nietzsche, Arthur Rimbaud, Henry David Thoreau, u Patrick Geddes.[6]

Anki jekk mhux xi fenomenu ġdid, il-ġbir ta' opri u siltiet letterarji, kif ukoll ta' kwotazzjonijiet u versi ċelebri, f'diversi lingwi jidher li huwa rifless loġiku ta' din il-viżjoni. Il-fatt li għandek test multilingwi bejn żewġ qoxriet tal-istess ktieb jixhed l-avviċinament konvenjenti ta' ħsus u ideat li normalment jitqiesu tipiċi ta' kurrenti u xejriet speċifiċi u għaldaqstant distinti. Minflok, it-test hawn isir rifless ta' sensibilità umana komuni aktar milli ta' kultura partikolari. Il-ġabriet ta' Wolkowski jridu jiġu apprezzati f'dan il-qafas filosofiku għax hu stess jistqarr li hu miġbud ħafna lejn din il-viżjoni unitarja. Wolkowski ddeskriva l-ġeopoetika bħala approċċ poliglotta f'ambjent globali. L-inklużjoni tal-Malti fix-xogħlijiet tiegħu, għalhekk, ukoll tista' tinftiehem f'dan l-ambitu ġeopoetiku.

Bijografija essenzjali

[Zbigniew] William Wolkowski twieled il-Ġermanja fl-1946. Hu ċittadin Franċiż imma, kif jixhdu ismu u kunjomu, il-familja tiegħu hija ta' nisel Pollakk, terġa' u tgħid mil-Litwanja. Għandu żewġ dottorati superjuri mill-Università ta' Pariġi, waħda fix-Xjenzi Fiżiċi (1972) u l-oħra fl-Istorja u l-Filosofija tax-Xjenza (1998). Hu stess għallem fis-Sorbonne għal ħafna snin, imma llum huwa rtirat u jgawdi t-titlu ta' professur emeritu. Huwa poliglotta u jgħodd ruħu bħala persuna kredenti – ħaġa li tispjega x-xejra reliġjuża ta' ħafna mill-proġetti tiegħu. Fl-1975, bħala xjenzat rispettat u rappreżentant tal-Henri Poincaré Institute, kien mitlub jeżamina l-kapaċitajiet suppost paranormali tal-psikiku Jean-Pierre Girard.[7]

Tgħallem l-arti tal-kaligrafija mingħand missieru Jan, li kellu f'idejh l-Art Scriptorium fil-Fine Arts Building ta' Michigan Avenue, Chicago għal tletin sena sħaħ sakemm miet fl-1997. Minn mindu rtira fis-sena 2007 Wolkowski ddedika ruħu esklussivament għall-kirografija, xogħol li hu jwettaq bi mħabba u dedikazzjoni kbira. Wolkowski nnifsu qalli li hu mhuwiex interessat fil-promozzjoni u fl-akkoljenza kritika. U lanqas ma jinteressah kemm ibigħ; mhuwiex wara l-qligħ finanzjarju. Spjegali li jaħdem mal-CreateSpace Independent Publishing Platform, filwaqt li l-Amazon jieħdu ħsieb id-distribuzzjoni. Il-kotba tiegħu ma ssibhomx fil-ħwienet. Fil-fatt meta xi ħadd jordna xi wieħed mill-opri tiegħu, l-Amazon sempliċiment tistampa kopja minn fuq il-matriċi elettronika u tibgħathielu – b'hekk jiġu stampati kopji daqskemm jiġu ordnati – mod uniku kif wieħed ixerred xogħlu.[8]

Proġetti ewlenin

Fl-1987 William Wolkowski u missieru ġew mistednin biex jippreżentaw il-kollezzjoni intitolata *The Gospel in Many Tongues*, b'siltiet mill-Vanġelu ta' San Ġwann, b'27 lingwa differenti, fil-kripta tal-Bażilika tas-Sacré-Cœur f'Montmartre, Pariġi. Fl-1998 iż-Znad Wilii Gallery ta' Vilnius, fil-Litwanja, offriet li tospita *The Renewal of the Art of Benedictine Illumination in the XXth Century*. Din il-wirja żaret ukoll xi lokalitajiet fil-Polonja matul is-sena ta' wara.

Mill-1987 'l hawn il-kollezzjonijiet grafiċi ta' Wolkowski dehru fi sbatax-il pajjiż differenti mifruxa f'ħames kontinenti. Fost dawn l-istudji kirografiċi nistgħu nsemmu x-xogħlijiet li jinkludu kwotazzjonijiet minn Solange Clesinger (Tokyo u Vjenna, 2003), George Sand (Pariġi, 2004), Arthur Rimbaud (Kaunas, il-Litwanja u Pariġi, 2005), Robert Schuman (Lorraine, Franza u Kaunas, il-Litwanja, 2005), Teilhard de Chardin (Montreal, il-Kanada; Pariġi; Palo Alto, California; New York; u Philadelphia, 2005); Jean-Paul Sartre (Londra u Gabes, it-Tuneżija, 2005), René Descartes (Touraine, Franza, 2006), Antoine de Saint-Exupéry (Sceaux, Franza, 2007), Oscar Milosz (Fontainebleau, Franza, 2009), Régine Pernoud (Quebec, 2009), u Edgar Allan Poe (fi ħdax-il università differenti, 2009).

Fl-2003 l-interess ta' Wolkowski fil-ġeopoetika xprunah biex jippubblika kompilazzjoni ta' poeżija waħda tal-poeta Pollakk Adam Mickiewicz f'109 lingwi differenti. Skont l-*Index Translationum* tal-UNESCO, din hija l-aktar investigazzjoni estensiva ta' kwalunkwe poeżija fid-dinja kollha. Fl-2006 l-Monasteru ta' Venière, f'Boyer, Franza esebixxa l-Prologu tal-Regola ta' San Benedittu f'erbatax-il lingwa. Fl-2009 xogħol fuq l-awtur Russu Nicolas Gogol fi 23 lingwa uffiċjali tal-Unjoni Ewropea kien ippreżentat f'Moska, San Pitruburgu u Quebec.

B'kollox Wolkowski s'issa wettaq mal-mitt proġett kirografiku. Ħafna minn dawn il-proġetti jżewġu l-aspett kaligrafiku mal-aspett ġeopoetiku. Il-kwotazzjoni minn Oscar Milosz dehret f'24 lingwa; dik ta' Rimbaud f'34 lingwa; dik ta' Edgar Allan Poe f'19-il lingwa, il-famuża *Ode to Joy* ta' Schiller f'disa' lingwi, u sunett ta' Ronsard f'disa' lingwi. Wolkowski jemmen li dawn huma l-prekursuri ta' dak li huwa jsejjaħ l-Ispazju Poetiku Ewropew. Il-ħolma tiegħu hija li tissawwar matriċi ta' poeżija bil-lingwi uffiċjali kollha tal-Unjoni Ewropea.[9]

L-interessi ta' Wolkowski huma tassew eklettiċi. Is-suġġetti tiegħu jinkludu ħassieba bħal René Descartes, Jean Paul Sartre u Pierre Teilhard de Chardin;

personaġġi storiċi bħal Charles de Gaulle, Napuljun Bonaparti u Winston Churchill; personaġġi reliġjużi bħal Kalvinu, San Bernard u Santu Wistin; personaġġi mid-dinja tax-xjenza bħal Marie Curie, Kurt Gödel u Alan Turing; personaġġi mid-dinja tal-ispettaklu bħal Charles Aznavour, Edith Piaf u Marilyn Monroe; kompożituri Klassiċi bħal Verdi, Wagner u Mozart; u saħansitra personaġġi mid-dinja tal-mużika pop u rock bħall-Beatles, ir-Rolling Stones u Bob Dylan. Għandu wkoll pubblikazzjonijiet relatati mal-matematika, il-mediċina, l-Olimpjadi u l-kċina Franċiża.

Iżda kif wieħed jista' jobsor, l-akbar għadd ta' xogħlijiet idur ma' kittieba ta' kull xorta – poeti, prożaturi, drammaturgi u l-bqija. Fost dawn nistgħu nsemmu lil William Shakespeare, William Blake, Edgar Allan Poe, Honoré de Balzac, Lewis Carroll, Arthur Rimbaud, Antoine de Saint-Exupéry, Albert Camus, Marcel Proust, Pierre de Ronsard, Robert Louis Stevenson, Robert Burns, Oscar Wilde, Alexander Pushkin, Jules Verne, Agatha Christie, Molière, Jean de La Fontaine, Victor Hugo, Paul Valéry, François Rabelais, George Sand, André Malraux u Omeru.

Il-preżenza tal-Malti

L-ilsien Malti s'issa deher fi tlettax-il proġett ta' Wolkowski, li huma dawn li ġejjin:

1. *Alice in Many Tongues: A Chirographic Opus in Sixty Languages* (2014)
Dan ix-xogħol b'sittin lingwa tnieda biex jiċċelebra l-150 anniversarju mill-pubblikazzjoni ta' *Alice in Wonderland* (1865) ta' Lewis Carroll.[10] It-test magħżul kien jikkonsisti mill-ftuħ tat-tieni kapitlu, intitolat 'The Pool of Tears': "'Curiouser and curiouser,' cried Alice"; u l-verżjoni Maltija, meħuda mit-traduzzjoni ta' John Sciberras (2003), tgħid hekk: "'X'kull waħda u x'kull waħda!' skantat Alice".[11]

2. *Arthur Rimbaud: The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study* (2014)
Dan ix-xogħol kien ippreżentat kemm-il darba fi Franza, apparti fil-Litwanja u l-Vjetnam. L-istudju jinkludi l-famuża kwotazzjoni tal-poeta "Je est un autre" f'34 ilsien, inklużi l-24 lingwa uffiċjali tal-Unjoni Ewropea. Din l-istqarrija enigmatika (normalment tradotta fl-Ingliż bħala "The self is another") tidher

f'ittra li Rimbaud kiteb lil ċertu Georges Izambard fl-1871, meta kellu biss 17-il sena.[12] Mhux l-eseġisti kollha jaqblu fuq is-sinifikat veru tagħha, imma aktarx tfisser li l-kunċett tal-'jien' hu fil-fatt differenti mill-'jien' interjuri. It-test Malti jaqra "Ieħor Huwa", li forsi mhijiex traduzzjoni daqstant feliċi; kont nippreferi "Jien hu l-Ieħor".[13]

3. ***Ave Maria: A Chirographic Opus in 300 Languages*** **(2014)**

Dan ix-xogħol kien ċertifikat mis-Société Française d'Etudes Mariales u riċensjonat mill-Marian Library tal-Università ta' Dayton f'Ohio. Fuq l-internet jidhru diversi verżjonijiet bil-Malti ta' din it-talba, imma Wolkowski jidher li uża dik li dehret fil-ġabra *Ave Maria in 404 lingue* (Milan: Ordine Equestro del San Sepolcro di Gerusalemme, 1931).[14] It-talba tas-Sliema, imsejsa fuq it-tħabbira tal-Arkanġlu Gabrijel lill-Verġni Mbierka, hi misluta minn żewġ siltiet mit-Testment il-Ġdid – Luqa 1:28 u Luqa 1:42.[15]

4. ***Bogurodzica: A Study in Sixty Four Languages*** **(2014)**

Dan hu studju f'64 lingwa tal-*Carmen Patrium*, l-ewwel poeżija komposta bil-Pollakk. Kien preżentat fil-Kanada, Franza, il-Litwanja u l-Polonja stess. It-titlu huwa bis-Slav Ekkleżjastiku Qadim u jfisser "Dik li Wildet lil Alla". Il-poeżija hija innu reliġjuż li, skont il-kroniki, kien jitkanta mis-suldati qabel il-battalja biex il-Madonna tħarishom waqt it-taqbid. Jeżistu diversi verżjonijiet ta' dan l-innu, imma l-oriġinal jidher li nkiteb matul is-seklu 13. Għal xi żmien kien saħansitra jintuża bħala l-innu nazzjonali (mhux uffiċjali) tal-Polonja.[16] It-traduzzjoni għall-Malti saret mill-Prof. Oliver Friggieri.

5. ***The Book of Revelation: The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study of a Polyglot Quotation*** **(Pariġi, ippubblikat privatament, 2006)**

Studju ta' kap. 20, vers 6 tal-Apokalissi f'126 lingwa. It-test Malti, meħud direttament mill-*Bibbja Saydon* (1977), jaqra hekk: "Imbierek u qaddis hu min għandu sehem fl-ewwel qawma: fuq dawn it-tieni mewt ma għandhiex setgħa." Dan ix-xogħol kien ċertifikat mill-Alliance Biblique Française.

6. ***Johannine Chirography*** **(żewġ partijiet)**

Johannine Chirography (Part One). One Verse of the Gospel of Saint John (III, 16) in Four Hundred and Twenty-Seven Languages **(Pariġi, ippubblikat privatament, 2004)**[17]

Il-kwotazzjoni magħżula kienet Ġwanni 3, 16 u t-test Malti jaqra: "Għaliex Alla

hekk ħabb id-dinja illi ta l-Iben tiegħu uniġenitu sabiex kull min jemmen bih ma jintilifx, iżda jkollu l-ħajja ta' dejjem."[18] Is-silta mhijiex miktuba bl-ortografija tal-Għaqda. Dan ix-xogħol kien ċertifikat mis-Société Biblique Française. Ta' min jirrimarka li l-British Bible Society ippubblikat kompilazzjoni tal-istess kwotazzjoni f'aktar minn 800 lingwa.[19]

***Johannine Chirography (Part Two). The Prologue of the Gospel of Saint John (I, 1-5) in One Hundred and Twenty-Nine Languages* (Pariġi, ippubblikat privatament, 2004)**[20]

Il-kwotazzjoni magħżula kienet Ġwanni 1, 1-5 u t-test Malti jaqra: "Fil-bidu kienet il-kelma u l-kelma kienet għand Alla, u Alla kien il-Kelma. Dina kienet fil-bidu għand Alla. Kollox biha sar; u mingħajrha xejn ma sar milli sar. Fiha l-ħajja kienet u l-ħajja kienet id-dawl tal-bnedmin. U d-dawl jilma fid-dlamijiet, u d-dlamijiet ma fehmuhx."[21] Anki din is-silta ma tidhirx bl-ortografija tal-Għaqda. Iż-żewġ siltiet mill-Vanġelu ta' San Ġwann jixbhu t-testi li jidhru fil-*Bibbja Saydon* (1977) imma, kif wieħed jista' jinnota, hemm xi differenzi sintattiċi u anki lessikali. Wolkowski jgħid li din l-opra grafika kienet ispirata mill-*Codex Purpureus*, li xi paġni minnu għadhom preservati f'monasteru fuq il-gżira ta' Patmos, il-Greċja u f'xi libreriji oħra Ewropej.[22]

7. *Marie Curie's Family: The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study* (2013)[23]

Dan ix-xogħol fih kwotazzjoni ta' Marie Curie tradotta fi 23 lingwa uffiċjali tal-Unjoni Ewropea fl-okkażjoni taċ-ċentinarju tat-tieni Premju Nobel li kienet rebħet.[24] It-test oriġinali jaqra: "Nothing in life is to be feared; it is only to be understood." filwaqt li t-test Malti jaqra: "Fil-ħajja m'hemmx imniex tibża'; kollox qiegħed biex tifhem."[25] Curie hawn riedet issostni kemm hu importanti li nifhmu aktar, biex b'hekk nibżgħu anqas. Għalkemm din il-kwotazzjoni hi dejjem attribwita lil Curie (anki fi Franza), ma tidher f'ebda diskors uffiċjali, bijografija jew sors affidabbli, u għalhekk hemm min jiddubita mill-awtentiċità tagħha.

8. *Nicolas Gogol: The Spirit and the Letter. Chirographic and Semiotic Studies* (2015)

Dan ix-xogħol kien ippreżentat bit-23 lingwa uffiċjali tal-Unjoni Ewropea fl-Istitut tal-Letteratura Dinjija ta' Moska biex jiċċelebra l-biċentinarju tiegħu. Nicolai Gogol (1809-1852) kien rumanzier u drammaturgu Russu ta' oriġini Ukrena; l-aqwa xogħol tiegħu jibqa' *Dead Souls* (1842). Il-kwotazzjoni li

jġib Wolkowski, fil-fatt, hija misluta minn dan ix-xogħol u tgħid hekk: "Rus, whither art thou racing? Give me an answer. She gives no reply." (traduzzjoni ta' Robert A. Maguire). It-test Malti jaqra hekk: "Russja, 'il fejn inti sejra? Weġibni, nitolbok. L-ebda tweġiba." Lejn l-aħħar tar-rumanz in-narratur jara *troika* (speċi ta' karozzella) għaddejja, li tnebbħu jikkontempla l-futur ta' ġensu.[26] Ir-rumanz, fil-fatt, kellu l-iskop li jikxef id-difetti tal-karattru Russu u l-mentalità prevalenti fil-pajjiż.[27]

9. *A Study in Geopoetics and Identity: The Polyglot Compilation of One Poetry* [i.e. Poem] *in One Hundred and Nine Languages* (2002)[28] 4 editions
Traduzzjoni f'109 lingwi tal-ewwel 22 vers tal-poema *Pan Tadeuz* ta' Adam Mickiewicz (1798-1855), wieħed mill-pilastri tal-letteratura Litwana. Dawn il-versi, magħrufa wkoll bħala *L-Invokazzjoni*, jikkostitwixxu l-bikja jew il-lamentazzjoni ta' eżiljat f'Pariġi tal-1832 li qed jixxennaq għal art twelidu, il-Litwanja.[29]

Dan ix-xogħol ġeopoetiku deher bħala parti mill-atti ta' kollokju internazzjonali organizzat mill-American Society of Geolinguistics fuq ir-rabta bejn il-lingwa u l-identità, li kien sar fit-2 ta' Ottubru 2002 f'Baruch College (City University of New York). Aktar tard kien preżentat fil-Kanada, Franza, il-Litwanja u l-Polonja. L-*Index Translationum* tal-UNESCO kien iddefinixxa dan ix-xogħol bħala opra bla preċedenti, filwaqt li Wolkowski, aktar tard, kellu jikteb studju monografiku biex jispjega l-valur lingwistiku, transkulturali u etnoloġiku tiegħu. It-traduzzjoni għall-Malti saret għal darb'oħra mill-Prof. Oliver Friggieri.

10. *Pater Noster. A Chirographic Opus in One Hundred and Twenty-Six Languages* (Pariġi, ippubblikat privatament, 2004)
Il-ġbir tat-talba tal-Missierna f'diversi ilsna għandu storja twila.[30] Din id-drawwa kienet addottata l-aktar mill-filologi prexjentifiċi li kienu jinqdew bit-talba tal-Pater Noster bħala kampjun tal-ilsna li jkunu qed jiddeskrivu. Fi żmienna u f'kuntest lingwistiku, din l-użanza m'għadhiex daqstant invoga għax is-sura tal-talba, mimlija kif inhi b'tant sentenzi imperattivi, m'għadhiex rappreżentattiva tad-diskors politiko-kulturali kontemporanju. Madankollu, il-ġbir tal-Missierna f'diversi lingwi bi skop reliġjuż għadu sejjer sal-lum. Wolkowski uża l-verżjoni li pprovda Rev. Dr Joseph Bezzina.[31] Dan ix-xogħol kien iċċertifikat mis-Société Biblique Française.

11. ***Prologue to the Rule of Saint Benedict: The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study*** **(2013)**
Xogħol uniku ppreżentat għall-ewwel darba fil-Monasteru ta' Notre Dame ta' Venière, f'Boyer, Franza. Jinkludi verżjonijiet tal-Prologu tar-Regola Benedittina b'44 lingwa, fosthom 20 li huma ilsna uffiċjali tal-Unjoni Ewropea. It-test iġib silta appuntu mill-prologu tar-Regola Benedittina (*Regola Benedicti*), miktuba minn San Benedittu ftit qabel ma miet f'nofs is-seklu sitta WK.[32] Dan ix-xogħol kien iċċertifikat mill-Gran Prijur tal-istess Ordni.

12. ***Que soy era immaculada councepciou: The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study*** **(2015)**
Xogħol ippreżentat mill-Isqof ta' Lourdes lill-Papa Ġwanni Pawlu II fil-Vatikan fl-2004. Jinkludi verżjonijiet tad-dikjarazzjoni ċelebri tal-Madonna "Jiena [jien] l-Immakulata Kunċizzjoni" lil Bernadette Soubirous (1844-1879) bi 78 lingwa differenti, fosthom 23 ilsien uffiċjali tal-Unjoni Ewropea. Ta' min jirrimarka li din l-istqarrija famuża tlissnet oriġinarjament (u allegatament) bil-Bigurdjan, sottodjalett Oċċitan.[33]

13. ***Skakespeare Unbound: The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study***
Dan ix-xogħol, bl-24 lingwa uffiċjali tal-Unjoni Ewropea, ġie ppreżentat mill-French Shakespeare Society waqt konferenza f'Pariġi li saret bejn it-18 u l-20 ta' Jannar 2018. Is-silta magħżula hija meħuda mid-dramm *Richard II* (Att III, Xena III, 16-17): "Take not, good cousin, farther than you should. Lest you mistake the heavens are o'er our heads." It-test Malti jaqra hekk: "Tiħux, kuġin, iktar milli jmissek, li ma tindunax li hemm is-smewwiet fuqna."[34] Dan il-kliem jgħidu d-Duka ta' York lil Henry Bolingbroke. Wolkowski jikkummenta li din hija kwotazzjoni tassew attwali; tixhed ir-regħba tal-bniedem li donnu m'għandux xeba'.

Poeżiji Marjani

Wolkowski ħadem fuq diversi proġetti li jiġbru siltiet minn għadd ta' poeżiji Marjani. S'issa dehru antoloġiji bl-Ingliż, bil-Franċiż, bir-Russu, bil-Pollakk, bl-Olandiż, bil-Kroat u bil-Litwan.[35] Bl-għajnuna tal-Prof. Oliver Friggieri, dan l-aħħar, kien qed jaħdem fuq it-tmien damma ta' poeżiji Marjani – appuntu

Silta mill-poeżija ‘Kenn il-Midinbin’ ta’ Marjanu Vella

bil-Malti. Dawn għadhom ma dehru mkien; anzi, illum, bil-permess ġentili ta’ Wolkowski nnifsu, qed nippreżentawhom għall-ewwel darba. L-erbatax-il silta ttieħdu minn poeżiji ta’ Patri Anastasju Cuschieri (erbgħa), Dun Karm (tnejn), Ġużè Delia (tnejn), Wallace P. Gulia, Ružar Briffa, Marjanu Vella, Patri Fidiel, Ġużè Muscat Azzopardi u Oliver Friggieri. It-titlu proviżorju ta’ dan ix-xogħol hu *Maltese Marian Poems: The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study*. Nisperaw li jara d-dawl ma jdumx, u nkunu nistgħu anki nordnawh minn fuq l-Amazon.

Ħjut Ewropej

Biex nagħlaq se nsemmi żewġ affarijiet li huma marbutin direttament mal-Unjoni Ewropea. Fl-2013 deher ix-xogħol *Robert Schuman (1886-1963): The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study of His Quotations*. Schuman jitqies bħala wieħed mill-missirijiet tal-Ewropa moderna u jibqa’ magħruf għad-diskorsi mimlijin ħeġġa li għamel. Wolkowski jixtieq li xi darba jikkompila xogħol kirografiku ieħor bi kwotazzjoni waħda ta’ Schuman bl-24

Kwotazzjoni ta' Robert Schuman

lingwa uffiċjali tal-UE. Jien antiċipajtu u tajtu din: "When one has an idea and one knows that it is just and true, one has to realise it, whatever it may cost until the end." Bil-Malti tiġi: "Meta xi ħadd ikollu idea u jkun jaf li hija ġusta u ġenwina, għandu jwettaqha akkost ta' kollox sal-aħħar" (traduzzjoni tiegħi).

Aktar 'il fuq semmejt il-famuża *Ode to Joy*, l-odi miktuba minn Schiller fl-1785 imma ppubblikata sena wara. Verżjoni ftit differenti dehret, imbagħad, fl-1808. Beethoven uża t-test, b'xi modifikazzjonijiet, biex jakkumpanja passaġġ mid-*Disa' Sinfonija* tiegħu, komposta fl-1824. Is-silta mużikali (imma mhux it-test) saret l-innu uffiċjali tal-Kunsill tal-Ewropa fl-1972 u aktar tard tal-Unjoni Ewropea. Wolkowski kien ħejja xogħol b'disa' lingwi (mhux ippubblikat), imma l-Malti ma kienx inkluż. It-test tal-odi ġie tradott aktar tard minn Oliver Friggieri. Wolkowski pprovda tliet interpretazzjonijiet kirografiċi differenti tal-ewwel strofa.[36] L-istili użati huma: (a) Taljan Kanċellesk tas-seklu XVI, (b) Gotiku u (ċ) uncial script (użat mill-iskribi Griegi u Latini fil-Medjuevu Bikri).

Noti

1 Dan ix-xogħol huwa mibni fuq taħdita pubblika li ta Dr Mario Cassar f'Dar l-Ewropa nhar is-16 ta' Jannar 2018. Din it-taħdita kienet organizzata mill-Akkademja tal-Malti.

2 It-terminu jitfaċċa wkoll fi kliem bħal 'kiromanzija' ('il-qari tax-xorti minn fuq il-pala tal-id') u 'kiropodija' ('it-trattament mediku tas-saqajn u l-idejn').

3 Fuq dan l-argument ara https://www.quora.com/ Whats-the-difference-between-calligraphy-and-chirography-and-graphology.

4 Jean, G. *Writing: The Story of Alphabets and Scripts*. New York: Henry N. Abrams, 1992: 12.

5 Kwotazzjonijiet meħuda minn Wolkowski, W. 'The Gospels: The Spirit and the Letter. Chirographic and Semiotic Studies' f' *W Kręgu Apokryfów* ('In the Circle of Apocrypha') (ed. Edward Jakiel & Janusz Mosakowski). University of Gdansk, 2015: 467.

6 Ix-xogħlijiet ta' Kenneth White, poeta Skoċċiż u fundatur tal-International Institute of Geopoetics (Franza, 1989) jikkostitwixxu qari essenzjali f'dan il-qasam. Għal introduzzjonijiet bażiċi fuq is-suġġett wieħed jista' jaqra xi artikli tal-istess awtur f'diversi siti elettroniċi bħal: http://www.geopoetics.org.uk/what-is-geopoetics/ u http://institut-geopoetique.org/en/articles-en/37-an-outline-of-geopoetics.

7 Ara https://fr.wikipedia.org/wiki/Jean-Pierre_Girard_(sujet_psi).

8 Ix-xogħlijiet ta' Wolkowski jidhru fis-sit tal-Amazon: https://www.amazon.co.uk/ s/ref=nb_sb_noss?url=search-alias%3Dstripbooks&field keywords =z.w.+wolkowski&rh =n%3A266239%2Ck%3Az.w.+wolkowski. Ara wkoll is-sit tal-WorldCat Indentities: http://www.worldcat.org/identities/lccn-n85-110419/.

9 Dan it-tagħrif huwa msejjes fuq l-artiklu 'The Spirit and the Letter: Chirographic and Semiotic Studies', li Wolkowski stess kiteb fil-ġurnal *Abgadiyat* (Nru 4, 2009: 94-6) maħruġ mill-Biblioteca Alexandrina (Calligraphy Center) ta' Lixandra.

10 Il-ktieb oriġinarjament kien jismu *Alice's Adventures in Wonderland* u kien jinkorpora għadd ta' illustrazzjonijiet tal-famuż John Tenniel. Lewis Carroll kien il-psewdonimu ta' Charles Lutwidge Dodgson (1832-1898). Wolkowski kiseb is-silta ta' Sciberras mingħand l-awtur preżenti.

11 Il-kelma 'curiouser' ma teżistix fl-Ingliż; hija neoloġiżmu ta' Carroll stess. Tfisser 'more and more curious, increasingly strange'. Wolkowski ppretenda li t-traduttur Malti kellu joħloq neoloġiżmu ieħor fi lsienu biex b'hekk jirrispetta l-ispirtu tat-test oriġinali.

12 Jean Nicolas Arthur Rimbaud (1854-1891) jibqa' magħruf għall-influwenza li ħalla fuq il-letteratura moderna, l-aktar dik f'vena simbolista u surrealista. Ix-xogħlijiet ewlenin tiegħu huma *Une saison en enfer* (1873) u *Illuminations* (1874).

13 Ħajr lit-traduttur Paul Zahra. It-traduttur Anthony Aquilina ssuġġerixxa: "Jien xi ħadd ieħor."

14 Din il-verżjoni hija riprodotta fis-sit elettroniku http://www.christusrex.org/www1/pater/JPN-maltese.html.

15 Fil-*Bibbja Saydon* (1977) dawn iż-żewġ siltiet jidhru hekk: "Daħal l-anġlu għandha u qalilha: 'Sliem għalik, ja mimlija bil-grazzja! Il-Mulej miegħek!'… u [Elisabet] għajtet b'leħen għoli u qalet: 'Imbierka inti fost in-nisa, u mbierek il-frott ta' ġufek.'"

16 Ara wkoll *Bogurodzica: A Polyglot Opus in Forty Languages* (Broché, 2003). Din hi verżjoni oħra (aktra bikrija u ridotta) tal-ġabra.

17 S'issa dehru erba' edizzjonijiet differenti ta' din il-ġabra. L-edizzjoni tal-Amazon dehret fis-sena 2014.

18 Il-verżjoni li tidher fil-*Bibbja Saydon* (1977) tgħid hekk: "Iwa, Alla hekk ħabb id-dinja li ta l-Iben tiegħu l-waħdieni biex kull min jemmen fih ma jintilifx, imma jkollu l-ħajja ta' dejjem…"

19 Wolkowski (2005): 468.

20 S'issa dehru tliet edizzjonijiet differenti ta' din il-ġabra. L-edizzjoni tal-Amazon dehret fis-sena 2014.

21 Il-verżjoni li tidher fil-*Bibbja Saydon* (1977) tgħid hekk: "Fil-bidu kienet il-Kelma, u l-Kelma kienet għand Alla, u l-Kelma kienet Alla. Kienet din fil-bidu għand Alla. Kollox sar biha, u mingħajrha ma sar xejn milli sar. Fiha kienet il-ħajja, u kienet il-ħajja d-dawl tal-bnedmin. Id-dawl jiddi fid-dlam, imma d-dlam ma laqgħux."

22 Wolkowski (2005): 468. Il-*Codex Purpureus* jiġbor fih l-erba' vanġeli, imma fih bosta lakuni. Inkiteb bil-Grieg fis-seklu 6, b'ittri majjuskoli, fuq il-parċmina.

23 S'issa dehru erba' edizzjonijiet ta' dan ix-xogħol.

24 Maria Skłodowska (1867-1934), waħda mill-aqwa xjenzati tal-epoka moderna, twieldet il-Polonja, kisbet iċ-ċittadinanza Franċiża u żżewġet lil Pierre Curie. Kienet l-ewwel mara li qatt rebħet il-Premju Nobel u l-ewwel persuna li qatt rebħet l-istess premju f'żewġ dixxiplini differenti – għall-Fiżika fl-1903 u għall-Kimika fl-1911.

25 Il-verżjoni Franċiża, normalment, tgħid hekk: "Il n'y a rien à craindre de la vie. Il y a tout à comprendre." jew "Rien dans la vie ne doit être redouté; c'est seulement pour être compris."

26 Ħajr lil Ġużeppi Schembri Bonaci.

27 Din il-frażi, sintendi, għandha eki bibliċi, kemm fit-Testment il-Qadim (Ġenesi 16:8, Ġenesi 32:18, Imħallfin 19:17), kif ukoll fit-Testment il-Ġdid (Ġwanni 13:36, Ġwanni 16:5). Tfakkrek ukoll fil-ġrajja apokrifa ta' meta Kristu jidher lil San Pietru f'Via Appia wara li ħarab minn Ruma u jsaqsih: "Quo vadis?"; "Fejn int sejjer?"

28 S'issa dehru erba' edizzjonijiet ta' dan ix-xogħol. L-edizzjoni tal-Amazon dehret fis-sena 2014.

29 Tagħrif mogħti fl-introduzzjoni tal-istess ktieb, paġna mhux innumerata. Il-poema ġiet iffilmjata darbtejn. L-ewwel verżjoni ċinematografika (muta) kienet diretta minn Ryszard Ordynski fl-1928, filwaqt li t-tieni verżjoni kienet diretta mill-famuż Andrzej Wajda fl-1999. Ta' min ifakkar li għal madwar 400 sena l-Polonja u l-Litwanja kienu nazzjon wieħed; is-saltna nqasmet fi tlieta fl-1795.

30 Fuq das-suġġett ara Cassar, Mario. 'Il-Pater Noster bl-Ilsien Malti: Storja Lingwistika' f'*Symposia Melitensia*, nru 9. Malta, 2013: 63-92. Il-Pater Noster hija waħda mit-talbiet ċentrali tal-Kristjaneżmu. F'Jum l-Għid tal-2007 ġie kkalkulat li maż-żewġ biljun Kattoliku, Anglikan, Protestant u Ortodoss tal-Lvant setgħu jaqraw, jirreċitaw jew ikantaw din it-talba b'mijiet ta' lingwi differenti. Minkejja kull differenza dottrinali, il-Pater Noster kapaċi tgħaqqad il-Kristjani tad-dinja kollha f'talba komunitarja waħda. Biżżejjed wieħed jgħid li sit elettroniku ġestit mis-Soċjetà Christus Rex (imniedi fl-1994) irnexxielu jiġbor il-Missierna f'1,697 lingwa differenti – fis-sew kapulavur glottoloġiku.

31 Ara http://www.christusrex.org/www1/pater/JPN-maltese.html.

32 San Benedittu ta' Nursia, prijur ta' Monte Cassino (c. AD 450-550), bena l-preċetti tiegħu fuq is-sisien tal-ubbidjenza u l-paċi interjuri. Il-motto famuż tal-Ordni tiegħu hu *Ora et labora* ('Itlob u aħdem'). Wieħed jista' jaqra t-test sħiħ tar-Regola (bl-Ingliż) f'dan is-sit elettroniku: http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0480-0547,_Benedictus_Nursinus,_Regola,_EN.pdf

33 Il-Knisja Kattolika temmen li d-dehriet tal-Madonna f'Lourdes (Lorda bl-Oċċitan) seħħew bejn il-11 ta' Frar u s-16 ta' Lulju 1858. Id-domma tal-Immakulata Kunċizzjoni kienet ipproklamata mill-Papa Piju IX erba' snin qabel u l-messaġġ ta' Lourdes bħal donnu taha t-timbru deċiżiv. Il-kwotazzjoni, ħafna drabi, tidher bil-Latin: "Ego sum Immaculata Conceptio".

34 Fil-verżjoni ta' Alfred Palma (li ttraduċa d-drammi kollha ta' Shakespeare) tvarja xi ftit u tgħid hekk: "Tiħux, twajjeb kuġin, aktar m'li jmissek, // Ma tmurx tintebaħ l'hemm is-sema fuqna."

35 *Poesie mariale française: L'esprit et la lettre, une étude chirographique et sémiotique*, li jinkludi poeżiji Franċiżi mifruxa fuq sitt sekli, deher fl-2015. *Seven Centuries of Polish Marian Poetry: The Spirit and the Letter. A Chirographic and Semiotic Study* deher fl-2017 biex jiċċelebra l-1,050 anniversarju mill-'magħmudija' tal-Polonja.

36 Abbozz tal-ewwel strofa ta' din l-odi kien ipprovdieh ukoll Kurt Buttigieg, ex traduttur mal-Parlament Ewropew. "Hena, xintilla tiddi divina, /bint l-allat, /nidħlu, b'ħeġġa ferventi, /o ċelesti, fit-tempju tiegħek. /Is-saħra tiegħek tgħaqqad /dak li l-mogħdija firdet. /Il-ġnus isiru aħwa, /la tħaddanna taħt ġwinħajk." Ħajr lil Mark Vella.